

„Bolond?, gondoltam, amint mentünk a svájci szárny felé, egymás mellett, a férfi pedig azt mondta: »A világ, mint azt ön talán nem tudja, tetőtől talpig, ízig-vérig jurisztikum. A világ egyetlen irdatlan jogtudomány. A világ egy fegyház!«”

Thomas Bernhard¹

„Aludj, aludj, bolond, bolond, aludj.”

Várady Szabolcs²

Természetesen egy kézirat

Bélésbe varrva, bőröndfogantyúban, kofferben három kontinensen át, raktárak penészes polcain, elásva kertben vagy – *kerék alá teszlek, onnan is kiveszlek* – tömegsírban, véres kabátzsebben: kéziratok mit túl nem élnek. A városi legenda Hajnóczy Péternek egy sportszatyrot „juttatott”, amelyben állítólag magával vitte mindenhová hol fegyelmezett és *tiszta*, hol az olvashatatlanságig széthullott kézírásának dokumentumait. A sportszatyor soha nem került elő, ám szerencsére megvan a – majdnem teljes – hagyaték, kartondobozokba rendezve, biztos helyen, a Szegedi Tudományegyetemen működő Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely birtokában, ahová az író özvegyének jóváhagyásával, a ránk maradt életművet korábban gondozó Reményi József Tamástól került 2010 nyarán.

E dobozok egyike *Az elkülönítő* feliratot viseli, s javarészt (a *Karosszék, kék virággal* című elbeszélés kivételével) innen származnak azok a most először napvilágot látó írások, amelyeket a jelen kötettel kezébe vehet a Tisztelt Olvasó.

A doboz felnyitásakor, első ránézésre csak annyi volt látható, hogy az dossziékat és vegyes iratokat tartalmaz, teljes rendezetlenségben, bármilyen felfedezhető sorrendiség nélkül. Az alaposabb áttekintés során azonban kiderült, hogy a dossziékban található kéziratok és egyéb papírok többségükben tematikus egységet képeznek, amennyiben a legtöbb valamilyen módon *Az elkülönítő* című szociográfiához kapcsolódik, annak előkészítésétől az utóéletéig. Így a doboz „csofópontjává” – s egyben a hagyatéki anyag ezen részében létrehozható rend centrumává – hamarosan az a rózsaszín (vagy azzá fakult) irattartó vált, amelyben a szociográfia eddig soha nem publikált, teljes változatára leltünk; arra a gépiratra, amit Hajnóczy 1980-ban nyújtott be a Magvető Könyvkiadónak. A kiadó a kéziratot közlésre elfogadta – előleget is fizetett –, ám vélhetően soha nem állt szándékában nyilvánosságra hozni az öt évvel korábban már politikai botrányt kavart és bírósági pert is eredményező szociográfiának az eredetinel jóval hosszabb, s ha lehet, még provokatívabb verzióját. Asztalfiókba száműzetett *Az elkülönítő*, s így utólag talán azt is szerencsének kell tartanunk, hogy Hajnóczy 1981-ben bekövetkezett halála után özvegye – két és fél évnyi küzdelem árán – egyáltalán vissza tudta szerezni a kéziratot. Ám ha létezik történelmi igazságtétel, a mostani alkalom biztosan az: több mint harminc év késéssel ugyan, de mégis az a kiadó teszi végül mindenki számára hozzáférhetővé

a teljes művet, amely annak idején – nyilván hajdani igazgatójának politikai mérlegeléseit követően – *elsűlylyesztette* azt.

Szociográfia? Jogszociológia? Regény?

Az *elkülönítő* Hajnóczy Péter egyik legismertebb, s egyben legismeretlenebb munkája. A legismertebbek közé tartozik, amennyiben (mondhatnánk némi túlzással) a *Valóságban* megjelent 1975-ös publikációról – amelynek a maga idejében legalább annyi, ha nem több olvasója volt, mint a legnépszerűbb kisregényeknek és elbeszéléseknek – persze mindenki hallott, miként a megjelenést követő politikai, közéleti botrányról is; s szintúgy sokan értesülhettek a szociográfiát közreadó folyóirat elleni bírósági eljárásról. Ugyanakkor: talán nem alaptalanul nevezhetjük a legismeretlenebb műnek. S nemcsak azért, mert az írás 1980-ra teljessé váló szövegét az olvasóknak eddig nem állt módjukban megismerni, hisz *anno* a kiadói tiltás, majd három évtizeden át egy egyszerű kartondoboz rejtette el a szemünk elől, hanem azért is, mert Hajnóczy életművének kritikai feldolgozása alig szentelt figyelmet *Az elkülönítő*nek, s végképp nem tárta fel, hogy szociográfia és széppróza – *Az elkülönítő* és az elbeszélések számos darabja – mennyiben és mi módon függnek össze egymással. Két önálló tanulmányon³ és Reményi azon hangsúlyos megállapításán kívül, mely szerint „egy forrásvidékről való *Az elkülönítő*, *A fűtő* s a *Perzsia...* motívumkincse, s a benne kirajzolódó írói magatartásforma”,⁴ jobbára lábjegyzetekre, félmondatokra, zárójeles megjegyzésekre bukkanhatunk csak, amelyek

olvastán könnyen keletkezhet olyan benyomásunk, hogy az irodalmi köztudat az *oeuvre* – az igazi kánon – egyfajta melléktermékeként emlékszik Hajnóczy szociográfiájára.

Holott.

Az *elkülönítő* története 1972-ben kezdődik és 1980-ban (*sem*) ér véget. „1972. április 6-án kezdtem az anyaggyűjtéshez [...]” – írja Hajnóczy a kézirat egy pontján a Balázs Béla Filmstúdió vezetőségéhez intézett feljegyzésében (a szociográfia az eredeti terv szerint dokumentumfilm lett volna); majd az utolsó lapok egyikén: „1980-at írunk. Érdembeli intézkedés a mai napig nem történt.” Ez a nyolc év Hajnóczy nyilvános írói pályájának szinte teljes ideje. Ez egyben azt is jelenti, hogy mindazzal párhuzamosan, amit ma Hajnóczy-életműként olvasunk és értelmezünk, a háttérben, mintegy láthatatlan szöveggként a szerző folyamatosan írja és újraírja, szerkeszti és újraserkeszti, számozza, átszámozza és összeállítja azt a *szöveggyűjteményt*, ami az 1970-es évek magyar valóságát kívánta felmutatni (vagy másképpen, Balassa Péter hajdani kritikájának szavaival, amelyre „torony iránt *odamutat*”).⁵ Önmagában ez a tény is árnyalhatja azt a képet, amely a Hajnóczy-művek befogadás-történetében régóta kirajzolódni látszik, nevezetesen, hogy az 1975-ben megjelent *A fűtő* című kötet után, az első írói pályaszakasz zárultával Hajnóczy leszámol a valóságábrázolás szándékával, s míg a korai elbeszélések szociografikus ihletettsége rokoníthatta ugyan a szövegeket *Az elkülönítő*éval, a rá következő évek írásai már újabb prózapoétikák felé nyitnak utat, legyen az posztmodern vagy avantgárd (*ki honnan néz vissza*), s amelyek textusaiból – mint ha Dániát ki lehetne szellőztetni – immáron ellillant

mindennemű referencia. Így válhat érdekessé a kérdés, hogy a most megjelenő új szöveg képes lesz-e változtatni a rögzült vélekedéseken, *Az elkülönítő* teljes változata *kinehézke*-e a maga helyét az életművön belül, egyenrangúként – és kapcsolódóként – a többi szöveggel. Teiresziászi feladat volna a kánonalakulás mikéntjét előre látni – majd kiderül.

Bizonyos csak annyi, hogy rendelkezésünkre áll 201 (író)gépelt oldalnyi hagyatéki szöveg, ami a *Valóság*ból ismert íráson túl jobbra olyan dokumentumokat, leveleket, beszélgetéseket tartalmaz, amelyek a folyóirat elleni perhez kapcsolódnak, illetve a szociográfia „főszereplőjévé” váló szentgotthárdi kényszer-beutalt Sz. Aliz kálváriáját „meséli el”.